

Michał DRGAS

Akademia Pomorska w Słupsku

michaldrgas@gmail.com

SIŁA ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH I JEJ WYZNACZNIKI

ABSTRACT **The power of international organizations and its determinants**

The article examines the power of international organizations and factors that determine its presence and amount. It shows how international organizations are capable of using both the „classically” understood power, one that is aimed towards specific actors and causes its effects directly, and different forms of „structural” power that either affect the behavior of objects that remain unspecified or influence their constitution as social beings of a particular kind. The factors that were identified as determining the power include knowledge, labor, financial resources and other material resources, acting as efficient causes, will, being the enabling cause, and authority, related to both types of causality.

Key words: international organizations, power in international relations, determinants of power

Słowa kluczowe: organizacje międzynarodowe, siła w stosunkach międzynarodowych, wyznaczniki siły

1. WPROWADZENIE

Siła (ang. *power*)¹ jest jedną z podstawowych kategorii teoretycznych wykorzystywanych w analizach i opisie stosunków międzynarodowych. Jej kluczowe znaczenie zwykli podkreślać w szczególności badacze reprezentujący nurt realistyczny, interpretujący zachodzące w przestrzeni międzynarodowej zjawiska i procesy przede wszystkim jako przejaw nieustannej rywalizacji o siłę². Również przedstawiciele innych nurtów teoretycznych często odwoływali się do tego terminu w podejmowanych przez siebie badaniach. Długa tradycja posługiwania się kategorią siły, a także fakt, że wykorzystywali ją reprezentanci rozmaitych nurtów, spowodowały, że siła była i jest rozumiana w różny sposób, a zakres samej kategorii stanowi przedmiot nieustannej debaty. Oddaje to choćby prosta klasyfikacja typów siły stworzona przez Jeffrey'a Harta, w ramach której definiuje on ją jako kontrolę aktorów nad zasobami, innymi aktorami lub wydarzeniami i skutkami³. Rozmaici badacze są natomiast zasadniczo zgodni co do tego, że siłę należy rozumieć jako zdolność do wywierania wpływu⁴ w ramach zachodzących w stosunkach międzynarodowych relacji społecznych oraz iż jest ona produktem dostępności pewnych zasobów określanych jako zasoby siły⁵.

Rozwój teorii stosunków międzynarodowych, który nastąpił w czasie ostatnich kilku dziesięcioleci, sprawił, że kategoria siły, początkowo odnoszona jedynie do państw jako aktorów mających największą, a nawet wyłączną, zdolność do oddziaływania na

¹ W polskim dyskursie naukowym znaczenie terminu *power* oddaje się bodaj najczęściej przez pojęcia potęgi lub siły, czasami również stosowane zamiennie. W tekście tym autor będzie konsekwentnie posługiwał się drugim z tych terminów. Po pierwsze bowiem, konsekwencja wpływa pozytywnie na przejrzystość wyводу. Po drugie, pojęcie siły wydaje się bardziej uniwersalne – mówimy np. o równowadze sił, a nie o równowadze potęg – i, w przeciwieństwie do kategorii potęgi, pojęcie to może być rozumiane w sposób wartościujący, jako opisujące znaczne lub przeważające wpływy, zdolności, skuteczność czy możliwości (określenia jak „podmiot o nikomej czy małej potędze” stają się poniekąd oksymoronami), a tekst ten nie jest próbą określenia, jak znaczna jest siła organizacji międzynarodowych (np. w relacji do siły państw).

² Zob. np. H.J. Morgenthau, *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*, New York 1948.

³ J. Hart, *Three Approaches to the Measurement of Power in International Relations*, „International Organization” 1976, vol. 30, nr 2, s. 289-303, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300018282>.

⁴ Rozumienie siły jako wpływu bazuje na klasycznych już ujęciach stworzonych przez badaczy, takich jak Herbert A. Simon, Robert A. Dahl, Jack H. Nagel czy Felix E. Oppenheim. Zob. H.E. Simon, *Notes on the Observation and Measurement of Political Power*, „Journal of Politics” 1953, vol. 15, nr 4, s. 500-516, [online] <https://doi.org/10.2307/2126538>; R.A. Dahl, *The Concept of Power*, „Behavioral Science” 1957, vol. 2, nr 3, s. 202, [online] <https://doi.org/10.1002/bs.3830020303>; J.H. Nagel, *The Descriptive Analysis of Power*, New Haven 1975; F.E. Oppenheim, *Power and Causation*, [w:] *Power and Political Theory. Some European Perspectives*, red. B. Barry, London 1976, s. 103-116.

⁵ Zob. np. H.J. Morgenthau, *Politics among Nations...*, s. 80–108; R.A. Dahl, *The Concept of Power*, s. 203–204; J.D. Singer, M. Small, *The Composition and Status Ordering of the International System: 1815–1940*, „World Politics” 1966, vol. 18, nr 2, s. 236-282, [online] <https://doi.org/10.2307/2009697>; K.E. Knorr, *The Power of Nations. The Political Economy of International Relations*, New York 1975; D.A. Baldwin, *Power Analysis and World Politics. New Trends versus Old Tendencies*, „World Politics” 1979, vol. 31, nr 2, s. 163-175, [online] <https://doi.org/10.2307/2009941>.

zachodzące w polityce międzynarodowej zjawiska i procesy, zaczęła być wykorzystywana w badaniach poświęconych znaczeniu również innych czynników sprawczych, w tym m.in. organizacji międzynarodowych. Wynikało to z:

- powstania teorii strukturalnych uwypuklających rolę środowiska, w którym państwa funkcjonują;
- powstania teorii instytucjonalnych, podkreślających znaczenie rozmaitych „trwałych i powiązanych ze sobą zestawów reguł (formalnych lub nieformalnych), które przypisują role, ograniczają aktywność i kształtują oczekiwania”⁶;
- rozwoju konstruktywizmu jako nurtu w nauce o stosunkach międzynarodowych, wskazującego rolę czynnika, jakim jest wiedza, oraz postulującego w odniesieniu do problemu agencji i struktury równorzędność agentów (aktorów) i struktur z uwagi na ich współdeterministyczny charakter.

Wobec powstania i rozwoju tych teorii część badaczy zainteresowanych analizą siły zdecydowała się odrzucić wymóg powiązania jej z indywidualną, intencjonalną przyczynowością (podmiotowością) i w rezultacie przypisać ją także strukturom społecznym lub uznała, że organizacje międzynarodowe stanowią nie tylko elementy środowiska państw, ale posiadają również pewne atrybuty samodzielnych aktorów. W związku z tym badacze ci zaczęli rozpatrywać aktywność organizacji międzynarodowych m.in. przez pryzmat ich siły⁷.

Celem tego artykułu jest ukazanie przejawów i form siły organizacji międzynarodowych, a także identyfikacja wewnętrznych w stosunku do organizacji czynników determinujących wielkość tejże siły. Aby zrealizować ten cel, w pierwszej kolejności omówiono trzy ujęcia siły przedstawiające jej rozmaite wymiary, które łącznie uwzględniają zarówno indywidualne, jak i strukturalne formy siły. W części kolejnej podjęto próbę odniesienia tychże form siły do organizacji międzynarodowych, a zatem wskazania, dlaczego i w jaki sposób mogą one wykorzystywać właśnie te typy siły. W ostatniej części powiązано natomiast poszczególne formy siły organizacji z czynnikami, które determinują ich występowanie oraz wielkość. Całość tekstu wieńczą uwagi końcowe, w których zawarto ogólniejsze wnioski wynikające z treści wcześniejszych części.

⁶ R.O. Keohane, *Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics*, [w:] *International Institutions and State Power. Essays in International Relations Theory*, red. R.O. Keohane, London 1989, s. 3.

⁷ Zob. np. H. Bull, *Civilian Power Europe. A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 1982, vol. 21, nr 2, s. 149-164, [online] <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1982.tb00866.x>; S. Strange, *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge 1996, s. 161-182; I. Manners, *Normative Power Europe. A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 2002, vol. 40, nr 2, s. 235-258, [online] <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>; M. Barnett, M. Finnemore, *Rules for the World. International Organizations in Global Politics*, Ithaca-London 2004, s. 29-34; ciż, *The Power of Liberal International Organizations*, [w:] *Power in Global Governance*, red. M. Barnett, R. Duvall, Cambridge 2005, s. 175-181, [online] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491207.007>; A. Michalski, *The EU as a Soft Power. The Force of Persuasion*, [w:] *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, red. J. Melissen, London 2005, s. 126-141, [online] https://doi.org/10.1057/9780230554931_7; M. Brosig, *Overlap and Interplay between International Organizations. Theories and Approaches*, „South African Journal of International Affairs” 2011, vol. 18, nr 2, s. 149, 151, 156, [online] <https://doi.org/10.1080/10220461.2011.588828>.

Realizacja tak wyznaczonego celu powinna, po pierwsze, dostarczyć argumentów przemawiających za wykorzystywaniem kategorii siły w badaniach nad znaczeniem organizacji międzynarodowych. Po drugie, może przyczynić się również do usystematyzowania form oddziaływania tychże organizacji, dotyczy bowiem problemu, który w literaturze światowej omawiany był dotychczas rzadko, natomiast w polskim dyskursie naukowym – skoncentrowanym przede wszystkim na działaniu pojedynczych organizacji lub konkretnych przejawach ich aktywności – w zasadzie wcale. Po trzecie wreszcie, tekst ten stanowi przyczynek do dyskusji o wyznacznikach siły organizacji, co w przyszłości może stanowić podstawę do podjęcia prób jej pomiaru, a także analizy przyczyn porażek i sukcesów odnoszonych przez poszczególne organizacje.

2. SIŁA W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH I JEJ FORMY

Jednym z często przywoływanych w literaturze przykładów klasycznego podejścia do kategorii siły jest ujęcie Roberta A. Dahla zaprezentowane w pracy *The Concept of Power*. Bazuje ono – jak twierdzi sam autor – na intuicyjnym sposobie rozumienia siły, zgodnie z którym ma ona charakter relacji pomiędzy dwoma aktorami, polegającej na tym, że aktor A może sprawić, iż aktor B zrobi coś, czego nie uczyniłby w sytuacji braku wpływu ze strony A⁸. W dalszej części swojego wywodu Dahl dodaje – niejako zaprzeczając własnej definicji – że z siłą mamy do czynienia również wtedy, gdy wpływ A nie jest jedynym czynnikiem skłaniającym B do określonego działania, ale także gdy jedynie zwiększa on szansę, iż B zdecyduje się na podjęcie tego działania⁹. Siła w takim ujęciu realizuje się wyłącznie poprzez bezpośrednią interakcję aktorów (*oddziaływanie na odległość nie zachodzi*¹⁰) oraz łączy w sobie elementy wszystkich trzech typów wyróżnionych w ramach przywołanej wcześniej klasyfikacji Harta – jej realizacja polega na skłonieniu konkretnego aktora do konkretnego zachowania dzięki wykorzystaniu określonych instrumentów. Choć Dahl nie wskazuje tego wprost, z treści jego tekstu wnioskować można również, że siłę rozumie on jako przejaw działania celowego, a zatem w swoich rozważaniach pomija problem skutków o charakterze niezamierzonym, związanych z wpływem A na B¹¹.

Zwolennicy klasycznych podejść, jak choćby tego stworzonego przez Dahla, postrzegają politykę międzynarodową z perspektywy tzw. modelu kul bilardowych, zgodnie z którym poszczególne państwa, reprezentowane przez bile, regularnie zderzają się ze sobą, a o wyniku ich zderzeń decyduje siła każdego z nich. Dla wielu badaczy wizja tego rodzaju jest jednak zbyt uproszczona, w związku z czym wskazują oni także na inne niż działanie aktorów źródła przyczynowości i powiązane z tym formy siły.

⁸ R.A. Dahl, *The Concept of Power*, s. 202-203.

⁹ *Tamże*, s. 204.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ *Tamże*, s. 203-205.

Swoisty przegląd koncepcji mających w zamierzeniu ich twórców stanowić krytykę utożsamianego przez nich z neorealizmem podejścia klasycznego, a równocześnie je rozwijać, został dokonany w pracy *Structural Power. The Limits of Neorealist Power Analysis* autorstwa Stefano Guzziniego. Jej autor wyróżnił opisywane w literaturze trzy inne, strukturalne formy siły, które określił jako pośrednią siłę instytucjonalną (ang. *indirect institutional power*), siłę nieintencjonalną (ang. *nonintentional power*) i siłę bezpodmiotową (ang. *impersonal power*).

Koncepcja pośredniej siły instytucjonalnej omawianej przez Guzziniego bazuje na ujęciu meta-siły, stworzonej przez Stephen D. Krasner¹² i odwołującej się do problemu wpływu reżimów międzynarodowych na przekształcenie zasobów siły posiadanych przez państwa w ich wpływ na efekty. Jak zauważa Krasner, zmiana reżimu może powodować, że pewne zasoby stają się w danym kontekście ważniejsze dla osiągnięcia zamierzonych efektów, inne zaś są wówczas w ogóle nieprzydatne. Reżim może zatem zwiększać siłę państw dysponujących przewagą nad innymi pod względem skali posiadanego zasobu oraz zmniejszać siłę innych, które dysponują relatywnie niewielką ilością tego zasobu, nawet gdy posiadają przewagę pod względem pozostałych zasobów. Ponadto, pomimo iż reżimy, co do zasady, odzwierciedlają dystrybucję siły pomiędzy państwami, zmiana dystrybucji jest opóźniona w czasie względem zmiany reżimu, a w trakcie tego opóźnienia przekształcenie dystrybucji siły we wpływ na efekty zostaje zakłócone. Powoduje to, iż wpływ państw na efekty staje się niewspółmierny do wielkości posiadanych przez nie zasobów, a źródłem siły stają się również normy tworzące dany reżim. W związku z tym siła przejawia się nie tylko jako kontrola nad skutkami przez bezpośrednią interakcję państw, ale także przez wpływ na zmianę środowiska (reżimu), w którym interakcja ta zachodzi i które również wpływa na skutki działania¹³.

Typ siły nieintencjonalnej omawia Guzzini na przykładzie prac Susan Strange stanowiących krytykę poglądu głoszącego postępujący upadek amerykańskiej hegemonii¹⁴. Autorka ta wskazuje, iż siła ma charakter strukturalny, ponieważ – po pierwsze – obejmuje zdolność do kształtowania rozmaitych struktur i przez nie ulega rozproszeniu, powodując różnorakie i czasem niezamierzone efekty. Po drugie zaś, siła jest strukturalna, gdyż powstające w systemie międzynarodowym efekty są z reguły wynikiem połączenia aktywności wielu podmiotów, nie zaś działania pojedynczych aktorów¹⁵.

W ramach pojęcia siły bezpodmiotowej Guzzini zawiera natomiast jej dwie konceptualizacje. Pierwsza bazuje na pracach Jamesa Caporaso poświęconych relacji pomiędzy siłą a zależnością¹⁶. Autor wykazuje, że pozycja, jaką w ramach struktury jedni

¹² Zob. S.D. Krasner, *Regimes and the Limits of Realism. Regimes as Autonomous Variables*, „International Organization” 1982, vol. 36, nr 2, s. 497-510, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300019032>.

¹³ S. Guzzini, *Structural Power. The Limits of Neorealist Power Analysis*, „International Organization” 1993, vol. 47, nr 3, s. 451, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300028022>.

¹⁴ Zob. S. Strange, *What about International Relations?*, [w:] *Paths to International Political Economy*, red. taż, London 1984, s. 183-197; taż, *States and Markets. An Introduction to International Political Economy*, London 1988.

¹⁵ S. Guzzini, *Structural Power...*, s. 456-457.

¹⁶ Zob. J.A. Caporaso, *Introduction to the Special Issue of „International Organization” on Dependence*

aktorzy zajmują wobec innych, wytwarza niekiedy stan strukturalnej asymetrii prowadzący do powstania pomiędzy nimi asymetrycznej współzależności (ang. *asymmetric interdependence*)¹⁷. Stan ten sprawia, iż pewni aktorzy posiadają dobra, których nie posiadają inni, a zatem – jeśli aktorzy nieposiadający tych dóbr ich potrzebują lub pożądamy oraz nie są w stanie ich faktycznie zastąpić – ich posiadacze mogą wykorzystywać groźbę odmowy udostępnienia im tych dóbr jako narzędzie nacisku i wpływu na decyzje aktorów nieposiadających. Strukturalna asymetria staje się w związku z tym źródłem siły decyzyjnej. Ponadto siła ta może zostać wykorzystana do ukształtowania relacji pomiędzy obiema grupami aktorów w taki sposób, który jest wyraźnie korzystniejszy dla jednej z nich, a więc siła bezpodmiotowa utrwała lub nawet pogłębia asymetryczną współzależność stron. Sposób ukształtowania tychże relacji przypisuje bowiem wartość określonym dobrom, a zatem staje się jeszcze jednym ze źródeł siły. Jak utrzymuje Caporaso, oba opisywane przez niego typy siły są strukturalne, gdyż pozycja poszczególnych państw względem siebie, powodująca powstanie strukturalnej asymetrii, nie zawsze odzwierciedla rzeczywistą dysproporcję wielkości posiadanych przez nie zasobów, lecz jest wynikiem procesów o charakterze historycznym. Źródłem siły jest w związku z tym sama pozycja aktorów w strukturze, a nie posiadane przez nich zasoby¹⁸.

Druga konceptualizacja siły bezpodmiotowej przywoływana przez Guzziniego pojawia się w pracach Stephena R. Gilla i Davida Lawa, a także Richarda Ashleya¹⁹. Gill i Law skupiali się w swoich badaniach na sile kapitału i wykazywali, że bierze się ona m.in. z dominującej ideologii oraz materialnej struktury rynku. Z jednej strony bowiem współczesne społeczeństwa i reprezentujące je rządy zwykle uznają za największy priorytet realizację celów ekonomicznych, takich jak wzrost gospodarczy, oraz utrzymują, że wzrostowi temu sprzyjają w głównej mierze inwestycje i innowacje. W związku z tym starają się one zabiegać o nowe inwestycje i dostęp do innowacji, a jednym ze sposobów, w jaki to czynią, jest tworzenie odpowiedniego „klimatu inwestycyjnego” obejmującego materialne i normatywne zachęty do inwestowania i ograniczenia, jakim jest ono poddawane. Siła kapitału ma zatem swe źródło w intersubiektywnym przekonaniu o konieczności zabiegania o jego przychylność. Z drugiej strony jest ona wynikiem anarchicznej struktury systemu międzynarodowego i jego podziału na suwerenne państwa. W sytuacji braku globalnego rządu zdolnego do ustanowienia jednolitych

and Dependency in the Global System, „International Organization” 1978, vol. 32, nr 1, s. 1-12, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300003830>; tenże, *Dependence, Dependency, and Power in the Global System. A Structural and Behavioral Analysis*; „International Organization” 1978, vol. 32, nr 1, s. 13-43, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300003842>.

¹⁷ Na temat asymetrycznej współzależności zob. R.O. Keohane, J.S. Nye Jr., *Power and Interdependence*, New York 2001, s. 10-16.

¹⁸ S. Guzzini, *Structural Power...*, s. 462; J.A. Caporaso, *Dependence Dependency, and Power...*, s. 28-29.

¹⁹ Zob. S. Gill, D. Law, *The Global Political Economy. Perspectives, Problems, and Policies*, New York 1988; ciż, *Global Hegemony and the Structural Power of Capital*, „International Studies Quarterly” 1989, vol. 33, nr 4, s. 475-499, [online] <https://doi.org/10.2307/2600523>; R.K. Ashley, *The Geopolitics of Geopolitical Space. Toward a Critical Social Theory of International Politics*, „Alternatives. Global, Local, Political” 1987, vol. 12, nr 4, s. 403-434, [online] <https://doi.org/10.1177/030437548701200401>.

reguł inwestowania, państwa – zabiegając o przychylność kapitału – muszą bowiem konkurować pomiędzy sobą i oferować warunki lepsze niż konkurencja²⁰.

Richard K. Ashley, podobnie jak Gill i Law, podkreślał znaczenie intersubiektywnej wiedzy, tym razem nieograniczonej jedynie do kwestii konieczności zabiegania o przychylność kapitału, ale obejmującej także rozmaite symbole czy wynikającej z powtarzających się rytuałów lub zwyczajów. Wiedza ta, jak twierdził, kształtuje bowiem zarówno naukowy dyskurs o kwestii siły, jak i (a nawet przede wszystkim) definiuje przestrzeń myślenia decydentów o polityce i ich działania w jej obrębie. Powiązana z tą intersubiektywną wiedzą siła jest strukturalna i bezosobowa, ponieważ jej źródłem nie są konkretni aktorzy, którzy mogą jedynie z niej korzystać i ją reprodukować. Wpływa ona jednak na sposób ich postępowania, pozwala zyskiwać poparcie dla prowadzonych działań, legitymować je oraz może stanowić źródło nacisku na innych²¹.

Zaproponowany przez Guzziniego podział na pośrednią siłę instytucjonalną, siłę nieintencjonalną i siłę bezpodmiotową nie jest jednak i – w zamiarze jego autora – nie miał być spójną klasyfikacją czy typologią. Omówione przez niego koncepcje ukazują bowiem pojedyncze i czasem bardzo konkretne rodzaje siły (siła kapitału), uwypuklają jej inne aspekty (źródła, rodzaj efektów, sposób wywierania wpływu), wykazują znaczne podobieństwo (koncepcje Krasnera i Strange) lub są wewnętrznie zróżnicowane (siła bezpodmiotowa).

O krok dalej niż Guzzini posunęli się Michael Barnett i Raymond Duvall, którzy w dwóch tekstach z 2005 r.²² podjęli próbę uporządkowania form siły. Autorzy ci zdefiniowali siłę jako wytwarzanie, przez określone stosunki społeczne, a także dzięki nim, skutków polegających na kształtowaniu zdolności aktorów do wpływania na ich własny los i warunki, w których funkcjonują. Następnie dokonali taksonomii form siły w oparciu o dwa kryteria odnoszące się do relacji pomiędzy formą siły a typami stosunków społecznych, tj.:

- rodzaj stosunków społecznych, przez które siła jest wyrażana, obejmujący stosunki interakcji pomiędzy wcześniej ustanowionymi aktorami oraz stosunki stanowienia (ang. *constitution*) aktorów jako bytów społecznych określonego rodzaju;
- rodzaj stosunków społecznych, przez które powstają efekty siły, obejmujący stosunki bezpośrednie i konkretne, a także pośrednie i społecznie rozproszone.

W taksonomii tej Barnett i Duvall ujęli zarówno klasyczne, jak i strukturalne formy siły i wyróżnili: siłę przymuszającą (ang. *compulsory power*), siłę instytucjonalną (ang. *institutional power*), siłę strukturalną (ang. *structural power*) i siłę tworzącą (ang. *productive power*).

²⁰ S. Guzzini, *Structural Power...*, s. 463-464; S. Gill, D. Law, *The Global Political...*, s. 479-482, 484-490.

²¹ S. Guzzini, *Structural Power...*, s. 464-466, R.K. Ashley, *The Geopolitics of Geopolitical...*, s. 413-420.

²² Zob. M. Barnett, R. Duvall, *Power in Global Governance*, [w:] *Power in Global Governance*, red. ciż, Cambridge 2004, s. 1-32, [online] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491207.001>; ciż, *Power in International Politics*, „International Organization” 2005, vol. 59, nr 1, s. 39-75, [online] <https://doi.org/10.1017/S0020818305050010>.

Koncepcja siły przymuszającej odpowiada klasycznemu sposobowi pojmowania siły, wyrażonemu choćby w przywołanym wcześniej ujęciu Dahla. W przeciwieństwie do niego Barnett i Duvall nie ograniczają jednak tego rodzaju siły tylko do działań intencjonalnych, a zatem w ich ujęciu jego skutki mogą być niezamierzone. Siła ta wyrażana jest oraz wywiera wpływ przez stosunki interakcji pomiędzy konkretnymi aktorami, powodując, że jeden z nich – wykorzystując zasoby o charakterze materialnym, normatywnym lub symbolicznym – w sposób bezpośredni kształtuje działania innego aktora lub warunki, w jakich tamten funkcjonuje²³.

Siła instytucjonalna jest formą kontroli wyrażanej przez pośrednie i rozproszone interakcje aktorów, zachodzące za pośrednictwem instytucji międzynarodowych. Polega ona na tym, że – działając (lub nie działając) w relacji do tych instytucji, nie zaś wobec konkretnego aktora, przez tworzące tę instytucję zasady, normy, reguły i procedury – aktorzy są w stanie ukierunkować lub ograniczać działania innych oraz decydować o warunkach ich funkcjonowania. W przeciwieństwie do siły przymuszającej siła instytucjonalna nie bazuje na wykorzystaniu zasobów posiadanych przez poszczególnych aktorów, jest bowiem wywierana dzięki istnieniu instytucji, które nie należą do nikogo. Pozwala ponadto na działanie siły pomiędzy aktorami, którzy w sensie przestrzennym lub czasowym są od siebie oddzieleni, tzn. nie dochodzi pomiędzy nimi do bezpośrednich interakcji lub pomiędzy działaniem w relacji do instytucji a wpływem wywartym na innego aktora zachodzi istotny odstęp czasowy²⁴.

Siła strukturalna związana jest z bezpośrednimi i konkretnymi stosunkami stanowienia. Wynika ona z tego, jakie pozycje względem siebie zajmują poszczególni aktorzy (np. władca–poddany, mąż–żona), które definiują, kim lub czym aktorzy ci są, a przez to – określają również ich zdolności i interesy. Nie jest ona zatem związana z żadnym konkretnym aktorem. Niemniej jednak aktorzy zapewniają jej trwanie, nieustannie reprodukując zajmowane przez siebie pozycje przez postępowania w sposób przez nie nakazywany. Na efekty siła strukturalna wpływa z kolei w dwojaki sposób. Po pierwsze, strukturę tworzyć mogą niejednakowe pozycje zapewniające różnym aktorom różne przywileje i zdolności lub też ograniczające ich. Jeśli tak się dzieje, jedni aktorzy zyskują nad innymi przewagę, a więc pozycja w ramach struktury staje się źródłem ich wpływu. Po drugie, pozycja ta kształtuje również sposób, w jaki aktorzy pojmują samych siebie oraz swoje subiektywnie definiowane interesy. Do pewnego stopnia będą oni zatem akceptować swój los i – w rezultacie – reprodukować swoją pozycję w strukturze, zamiast się jej przeciwstawiać²⁵.

Siła tworząca reprezentuje natomiast typ siły właściwy dla pośrednich i rozproszonych stosunków stanowienia. Jej źródłem są historycznie uwarunkowane, a zarazem powszechne sposoby rozumienia, znaczenia, normy, zwyczaje, wiedza czy tożsamości, które umożliwiają, ograniczają i ukierunkowują działanie. Podobnie jak siła strukturalna nie podlega ona kontroli poszczególnych aktorów, choć wpływ na nią ma

²³ Tamże, s. 49-51; ciż, *Power in Global Governance*, s. 13-15.

²⁴ Tamże, s. 15-17; ciż, *Power in International Politics*, s. 51-52.

²⁵ Ciż, *Power in Global Governance*, s. 18-20; ciż, *Power in International Politics*, s. 52-55.

standardowy sposób ich postępowania. Determinuje ona ponadto zdolności aktorów, sposób, w jaki siebie postrzegają oraz ich subiektywne interesy. W przeciwieństwie do siły strukturalnej nie wytwarza jednak wzajemnie definiowanych pozycji zajmowanych przez aktorów, ale nadaje znaczenie tym pozycjom, a także wszelkim innym pojęciom definiującym i – przez to – kształtującym postępowanie, jak np. „wojna” (rozumiana jako standardowa praktyka postępowania lub metoda ostateczna, wyjątkowa), „europejski”, „demokratyczny”, „problem”, „normalny” itd.²⁶

Omówione przez Guzziniego koncepcje siły strukturalnej oraz taksonomia Barnetta i Duvalla pokazują, że siła nie jest zdolnością charakteryzującą jedynie aktorów, ale również strukturę, która decyduje o tym, jak wielki jest wpływ poszczególnych aktorów, kogo on dotyczy oraz jakie są jego skutki. W zależności od przyjętej perspektywy, stosowanego języka oraz rodzaju struktur można traktować je jako czynniki przekształcające siłę potencjalną w siłę faktyczną (jak w niektórych klasycznych koncepcjach siły)²⁷ – niezależne od przypisanych do aktorów źródła zasobów siły, które wykorzystują oni do realizacji swoich celów – lub samodzielne byty społeczne dysponujące własną siłą. Organizacje międzynarodowe, będące głównym przedmiotem zainteresowania w tym artykule, mogą wobec tego cechować się siłą jako aktorzy, jeśli przyznaje się im takie miano, ale – gdy się im go odmawia – mogą też funkcjonować jako elementy struktury²⁸.

3. ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE A FORMY SIŁY

Biorąc pod uwagę podjęte dotychczas rozważania teoretyczne, należy uznać, że wyjaśnienie, w jaki sposób kategoria siły dotyczy organizacji międzynarodowych, wiąże się z próbą określenia, czym są same organizacje. Poszczególne rodzaje siły wyróżnione przez Barnetta i Duvalla czy opisane przez autorów zestawionych przez Guzziniego odnoszą się bowiem do różnych bytów społecznych. Kwestia „ontologicznego statusu” organizacji międzynarodowych, zaliczanych przeważanie i przede wszystkim do instytucji międzynarodowych, budzi liczne spory i jest powiązana z szerszą debatą nad znaczeniem instytucji jako takich – nie można jednak obu tych zagadnień uznawać za tożsame.

Związek pomiędzy poszczególnymi formami siły przedstawionymi w poprzedniej części a organizacjami międzynarodowymi zostanie omówiony na bazie taksonomii zaproponowanej przez Barnetta i Duvalla. Autorzy ci, w przeciwieństwie do Guzziniego, stworzyli bowiem nie tylko przegląd tych form, ale również ich systematykę, której wykorzystanie pozwala na ukazanie różnych aspektów siły organizacji w sposób

²⁶ Tamże, s. 55-57; ciż, *Power in Global Governance*, s. 20-22.

²⁷ Zob. K.E. Knorr, *The Power of Nations...*, s. 9; D.A. Baldwin, *Power Analysis...*, s. 163-175.

²⁸ Sami M. Barnett i R. Duvall uznają, że organizacje międzynarodowe, podobnie jak korporacje wielonarodowe oraz niepaństwowe grupy i sieci, są zdolne do stosowania nawet siły przymuszającej. Zob. M. Barnett, R. Duvall, *Power in global Governance*, s. 14; ciż, *Power in International Politics*, s. 50.

niezależny od siebie. W pierwszej kolejności poruszona zostanie kwestia siły opierającej się na stosunkach stanowienia, następnie zaś – siły działającej przez stosunki interakcji.

3.1. Organizacje międzynarodowe jako nośniki informacji/wiedzy a siła tworząca

Badacze reprezentujący neoliberalny odłam racjonalizmu podkreślają, iż działalność organizacji międzynarodowych i innych instytucji wiąże się m.in. z dostarczaniem państwu informacji²⁹. Przedstawiciele konstruktywizmu rozwijają ten podgląd przez osadzenie organizacji w określonym kontekście, tzn. nadają im znaczenie, wskazując, że przekształcają one informacje w wiedzę, tzn. osadzając je w określonym kontekście, nadają im znaczenie³⁰. W związku z realizacją powierzonych im zadań organizacje zbierają bowiem i gromadzą informacje, następnie je weryfikują, selekcionują i interpretują, na końcu zaś – rozpowszechniają. By osiągnąć ten cel, mogą np. wspierać badania naukowe, przeprowadzać rozmaite analizy eksperckie, organizować misje obserwacyjne, monitorować sytuację za pomocą raportów składanych im przez państwa członkowskie czy dostarczanych przez inne podmioty, organizować konferencje i seminaria na dany temat, propagować wymianę doświadczeń i najlepszych praktyk, przysyłać posiadane informacje bezpośrednio do swoich członków lub też udostępniać je za pomocą ogólnodostępnych kanałów publikacyjnych.

Uczestnicząc w tworzeniu zasobu informacji i wiedzy, organizacje międzynarodowe do pewnego stopnia kształtują także obraz istniejącego świata. Przede wszystkim przedstawiają one pewne kwestie jako niezgodne z określonymi systemami wartości, jako problemy czy odstępstwa od normy; opisują te zagadnienia szczegółowo, a czasem także formułują własne wytyczne, wskazujące sposób, w jaki należy w związku z nimi postąpić. W konsekwencji strukturyzują działania aktorów, zmuszając ich do zajęcia stanowiska wobec otrzymanych informacji – tzn. zdecydowania, czy je zaakceptować i zinternalizować, odrzucić, czy zignorować – przez co mogą wpływać również na to, jak aktorzy ci wobec takich kwestii się zachowają³¹.

Ponadto organizacje międzynarodowe tworzą definicje określonych pojęć (czasami w postaci prawa), jak np. uchodźca, prawa człowieka czy zrównoważony rozwój, które same w sobie są neutralne, tzn. nie wynika z nich, że status lub stan danej osoby czy zjawisko stanowią coś niepożądanego. Definicje te decydują jednak o tym, kto lub co zalicza się do danej kategorii, z czym wiąże się także określony sposób postrzegania

²⁹ R.O. Keohane, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton 1984, s. 244; J.S. Nye Jr., *Nuclear Learning and U.S.–Soviet Security Regimes*, „International Organization” 1987, vol. 41, nr 3, s. 378-382, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300027521>; M.A. Levy, O.R. Young, M. Zürn, *The Study of International Regimes*, „European Journal of International Relations” 1995, vol. 1, nr 3, s. 306, [online] <https://doi.org/10.1177/1354066195001003001>.

³⁰ M. Barnett, M. Finnemore, *Rules for the World...*, s. 31-32. Choć sami M. Barnett i M. Finnemore nie poruszają tej kwestii, część konstruktywistów podkreśla również, że wiedza – w przeciwieństwie do informacji w rozumieniu, jakim posługują się przedstawiciele neoliberalizmu – nie musi być zgodna z prawdą. Zob. np. A. Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge 1999, s. 140, [online] <https://doi.org/10.1017/cbo9780511612183>.

³¹ M. Barnett, M. Finnemore, *Rules for the World...*, s. 31-32; *ciz*, *The Power of Liberal...*, s. 179-181.

i postępowania, jak również – jeśli odnoszą się one do bytów zdolnych do działania – jakie są ich prawa i obowiązki³².

Tego rodzaju informacyjna aktywność organizacji międzynarodowych na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci była widoczna choćby w związku z promocją idei praw człowieka i ich ochrony, w przypadku której standardy międzynarodowe stanowią główny punkt odniesienia dla regulacji państwowych, czy nagłaśnianiem przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) i jej liczne agendy zjawiska degradacji środowiska naturalnego – problemu, który do pewnego momentu pozostawał niedostrzegany.

3.2. Organizacje międzynarodowe jako struktury „pozycjonujące” a siła strukturalna

Przejawem roli organizacji międzynarodowych jako struktur „pozycjonujących” podmioty względem siebie jest w szczególności to, że – w niektórych przypadkach – decydują one o przyznaniu istniejącym bytom określonego miana czy też zaliczeniu ich do jakiejś grupy, z czym wiążą się konkretne uprawnienia względem innych oraz ograniczenia (wynikające z pozycji w strukturze). Bodaj najlepszym przykładem tego rodzaju działania jest przyjęcie danego podmiotu w poczet państw członkowskich ONZ, postrzegane jako jeden z najważniejszych dowodów uznania ich państwowości, dzięki czemu uzyskują one status równy – przynajmniej w świetle prawa międzynarodowego – innymi istniejącym państwom. Podobnego znaczenia nabiera także uznanie przez organizację danej grupy za naród, powstańców czy stronę walczącą w konflikcie zbrojnym; wszystkie te kategorie dysponują bowiem podmiotowością prawną-międzynarodową i wynikającymi z niej uprawnieniami oraz obowiązkami.

Organizacje międzynarodowe biorą również udział w procesie tworzenia zupełnie nowych organizacji lub podmiotów mających podobny charakter, takich jak choćby organizacje wyspecjalizowane ONZ, agencje Unii Europejskiej (UE) czy międzynarodowe instytucje finansowe, w tym w szczególności wielonarodowe banki rozwojowe. Tworząc je, decydują m.in. o tym, że zostaną one umiejscowione w relacji do innych bytów właśnie jako organizacje, a nie np. państwa.

3.3. Organizacje międzynarodowe jako instytucje a siła instytucjonalna

Siła instytucjonalna organizacji międzynarodowych wiąże się, po pierwsze, z ich – opisaną już – zdolnością do dostarczania informacji czy wiedzy. W tym wypadku jednak nie kształtują one tożsamości aktorów czy innych bytów społecznych przez nadawanie im określonego znaczenia (co oddziałuje również na sposób postępowania), ale są nośnikiem oceny działań konkretnych aktorów lub obiektów albo sposobów działania w ogóle. Nie mają zatem mocy tworzącej, a wpływają jedynie na interakcje. Przykładem tego rodzaju siły jest aktywność organizacji takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW) czy Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD),

³² Ciż, *Rules for the World...*, s. 32-33.

które oceniają polityki gospodarcze państw członkowskich i opracowują w związku z tym rozmaite wytyczne (lub nawet normy prawne) zalecające lub nakazujące określone reformy³³. Wytyczne te przyjmują niekiedy postać zaleceń lub nakazów generalnych, w związku z czym ich oddziaływanie ma charakter rozproszony i nie sprowadza się do wpływu na zachowanie konkretnego aktora. Z uwagi natomiast na to, że postępowanie jednego aktora może stać się powodem formułowania wytycznych odnoszących się także do innych, ujawniająca się wówczas siła staje się pośrednia i nieintencjonalna. Jeśli zaś wytyczne te obowiązują przez długi czas, kształtują zachowanie opóźnione względem momentu zaistnienia powodu ich powstania.

Po drugie, siła instytucjonalna organizacji ujawnia się przez fakt, że strukturyzują one odbywający się w ich wnętrzu proces podejmowania decyzji, prowadzący do przyjęcia określonych norm zachowania, co pozwala im oddziaływać na wynik tego procesu. Z jednej strony jest to rezultat zdolności sekretariatów organizacji czy innych organów zrzeszających urzędników, nie zaś reprezentantów państw, do kształtowania agendy spotkań i – w ten sposób – decydowania, które propozycje i kiedy zostaną rozpatrzone³⁴. Z drugiej strony wynika to z metod podejmowania decyzji, które sprzyjają podjęciu decyzji określonego rodzaju. Jak wskazuje choćby Joseph Jupille, w odniesieniu do systemu głosowania w Radzie UE decyzje podejmowane jednogłośnie w większym stopniu skłaniają się ku zachowaniu *status quo* niż decyzje podejmowane kwalifikowaną większością głosów, gdyż ryzyko zablokowania możliwości podjęcia decyzji jest w tym pierwszym przypadku większe, w związku z czym zajmowane przez państwa stanowiska stają się mniej skrajne³⁵.

3.4. Organizacje międzynarodowe jako aktorzy a siła przymuszająca

Posiadanie przez organizacje międzynarodowe cech pozwalających zaliczyć je do grupy aktorów budzi sprzeciw wśród części badaczy. Wskazują oni, że organizacje są jedynie forami, na których ścierają się interesy negocjujących państw, nieposiadającymi efektywnych instrumentów stosowania przymusu – wobec czego organizacje nie są zdolne do działania wbrew tym państwom, w tym skłaniania ich do podjęcia działań, które w przeciwnym wypadku nie zostałyby podjęte. Przeciwno takiemu stanowisku można jednak wysunąć wiele argumentów. Po pierwsze – organizacje międzynarodowe nie są prostą „sumą” państw członkowskich, dysponują natomiast pewną autonomią i możliwością działania *we własnym imieniu*³⁶. Wynika to m.in. z tego, że tworzą

³³ Ciz, *The Power of Liberal...*, s. 178.

³⁴ *Tamże*, s. 177-178.

³⁵ J. Jupille, *The European Union and International Outcomes*, „International Organization” 1999, vol. 53, nr 2, s. 411-412, [online] <https://doi.org/10.1162/002081899550922>.

³⁶ R.O. Keohane, *International Institutions. Two Approaches*, [w:] *International Theory. Critical Investigations*, red. J.D. Derian, Palgrave 2001, s. 279-307, [online] https://doi.org/10.1007/978-1-349-23773-9_11; A. Hasenclever, P. Mayer, V. Rittberg, *Theories of International Regimes*, Cambridge 1997, s. 10-11, [online] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521720>; M. Brosig, *Overlap and Interplay...*, s. 150.

je również organy o charakterze biurokratycznym złożone z funkcjonariuszy organizacji – nie zaś reprezentantów państw – które, jak już wskazano, oddziałują na proces decyzyjny i funkcjonowanie całej organizacji przez posiadaną przez siebie wiedzę, a także sugerując, jakie decyzje i inicjatywy są wskazane. Organy te uczestniczą również w realizowaniu niektórych decyzji organizacji – często pozostawiona jest im wówczas pewna swoboda w zakresie ich implementacji, przez co to właśnie one decydują o ostatecznej formie działań organizacji³⁷. Ponadto – jak już wskazano – same procedury wpływają na kształt ostatecznej decyzji podjętej na forum organizacji, a decyzje te mogą obowiązywać nawet wtedy, gdy interesy i stanowiska państw ulegną już zmianie. Wszystko to sprawia, że decyzje organizacji i ich inicjatywy są do pewnego stopnia produktem samych organizacji, a nie tylko jej członków działających za ich pośrednictwem. Po drugie, przymus nie jest jedyną metodą wywierania bezpośredniego wpływu; jest nią również choćby perswazja³⁸. Po trzecie, niektóre organizacje mają możliwość stosowania przymusu. W szczególności mogą one nakładać sankcje w postaci np. odmowy udzielenia państwom środków finansowych (np. UE czy Bank Światowy), pozbawienia ich głosu w organach decyzyjnych czy członkostwa w samej organizacji. Specyficznym rodzajem przymusu jest „stygmatyzowanie” państw przez rozpowszechnianie informacji o tym, że postępują one w niewłaściwy sposób³⁹. Po czwarte wreszcie, państwa nie są jedynymi adresatami bezpośredniego wpływu organizacji. Niekiedy są nimi np. przedsiębiorcy czy strony walczące w konfliktach zbrojnych, od których również organizacje wymagają stosowania określonych standardów⁴⁰.

Opisane metody wywierania bezpośredniego wpływu przez organizacje na konkretnych aktorów nie zawsze będą skuteczne. Nie każdy aktor będzie podlegał temu wpływowi czy – w szczególności – ulegał. Nie świadczy to jednak o tym, że organizacje nie dysponują siłą przymuszającą, a jedynie że jest ona ograniczona. Podobnie zresztą jak siła państw, która także nie zawsze okazuje się wystarczająca i skuteczna.

4. WYZNACZNIKI SIŁY ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH

Zgodnie z klasycznym ujęciem siły jej wielkość – przynajmniej częściowo – determinują wewnętrzne zasoby będące w posiadaniu poszczególnych aktorów⁴¹. Zwolennicy tego ujęcia, mimo że nieutożsamiani z podejściem strukturalnym, zwykli wszak wskazywać,

³⁷ M. Barnett, M. Finnemore, *The power of Liberal...*, s. 176-177.

³⁸ *Tamże*, s. 176-177.

³⁹ J.W. Legro, *Which Norms Matter? Revisiting the „Failure” of Internationalism*, „International Organization” 1997, vol. 51, nr 1, s. 54, [online] <https://doi.org/10.1162/002081897550294>; M. Barnett, M. Finnemore, *The power of Liberal...*, s. 176.

⁴⁰ *Tamże*.

⁴¹ Zwykle przyjmuje się, że zasoby te mają przede wszystkim materialny charakter, choć wielu reprezentujących klasyczne podejście autorów wskazuje również na znaczenie zasobów, takich jak np. jakość dyplomacji czy strategia (pochodne wiedzy). Zob. np. H.J. Morgenthau, *Politics among Nations...*, s. 105-108, R.S. Cline, *The Power of Nations in the 1990s. A Strategic Assessment*, Lanham 1994, s. 27-29.

iz zasoby te nie są jedynym czynnikiem wpływającym na siłę danego aktora, gdyż jest ona zależna do pewnego stopnia od rozmaitych czynników sytuacyjnych (strukturalnych), a zatem zewnętrznych wobec aktorów i w znacznym stopniu od nich niezależnych. Stanowisko to z oczywistych względów jest podzielane także przez zwolenników podejść strukturalnych. Obie grupy badaczy podkreślają przede wszystkim, że siła ma relatywny charakter, a zatem o jej wielkości decyduje m.in. to, w stosunku do kogo lub czego jest adresowana (o ile można mówić o jej adresatach). Pogląd ten potwierdzają chociażby słynne słowa Hansa J. Morgenthaua, którymi przekonywał, że w polityce międzynarodowej *siła przeciwstawiana jest sile w rywalizacji o przetrwanie i supremację* (ang. *power is pitted against power for survival and supremacy*)⁴² – podstawowa teza neo-realizmu o kluczowym znaczeniu strukturalnej dystrybucji możliwości (ang. *distribution of capabilities*)⁴³ – czy koncepcja asymetrycznej współzależności stworzona przez Roberta O. Keohane'a i Josepha S. Nye'a Jr.⁴⁴. Wiele innych ujęć siły wiąże natomiast znaczenie sytuacji, w których jest ona wykorzystywana, z cechami tych sytuacji, takimi jak np. sfera, w ramach której wywierany jest wpływ (np. polityczna, ekonomiczna itd.), metody wpływu, jego zakres czy czas i miejsce, w którym do niego dochodzi⁴⁵. O ile jednak „nie-strukturaliści” traktują zmienne strukturalne jedynie jako zmienne interweniujące – a zatem oddziałujące wyłącznie na wielkość siły w danych okolicznościach przez decydowanie o tym, czy i w jakim zakresie dostępne zasoby będą przydatne do wywarcia wpływu – o tyle „strukturaliści” przypisują im rangę zmiennych niezależnych⁴⁶, które nie tylko wchodzi w interakcję z wewnętrznymi zasobami, ale mogą stanowić również źródła siły niezależne od tych zasobów i powodować m.in. skutki niezamierzone lub dotyczące nieprzewidzianych adresatów.

Ponieważ istniejące organizacje międzynarodowe charakteryzuje duże zróżnicowanie⁴⁷, a ich siła może wynikać nie tylko z ich podmiotowości, ale również z ich strukturalności i przejawiać się zarówno wobec ich otoczenia, jak i w ich „wnętrzu” (wobec własnych członków), do wyznaczników tejże siły oprócz zasobów *sensu stricto* należy zaliczyć także indywidualne cechy organizacji jako struktur. Cechy te bowiem – w zależności od przyjętej perspektywy – tworzą część zasobów posiadanych przez poszczególne organizacje, same w sobie zaś stanowią zasoby o charakterze normatywnym⁴⁸ lub determinują znaczenie zasobów *sensu stricto* posiadanych przez organizacje. Wobec tego te indywidualne cechy decydują o sposobie oddziaływania organizacji jako

⁴² H.J. Morgenthau, *Scientific Man vs. Power Politics*, London 1947, s. 67.

⁴³ K.N. Waltz, *Theory of International Politics*, Reading 1979, s. 97-99.

⁴⁴ R.O. Keohane, J.S. Nye Jr., *Power and Interdependence*, s. 10-16.

⁴⁵ Zob. R.A. Dahl, *The Concept of Power*, s. 205-207; D.A. Baldwin, *Power Analysis...*, s. 164-175.

⁴⁶ Zob. S.D. Krasner, *Regimes and the Limits...*, s. 501-509.

⁴⁷ Posługując się terminologią proponowaną przez Kennetha N. Waltza, można stwierdzić, że organizacje międzynarodowe nie są do końca „jednostkami jednakowymi” (ang. *like units*), gdyż charakteryzuje je m.in. specyfikacja ich funkcji (ang. *specification of functions*). Zob. K.N. Waltz, *Theory of International...*, s. 93-97.

⁴⁸ M. Barnett, M. Finnemore, *The Power of Liberal...*, s. 176.

struktur, a także warunkują możliwości ich działania jako podmiotów wobec otoczenia. W dalszej części – omawiającej poszczególne wyznaczniki siły organizacji (zasoby i cechy organizacji jako struktur) – pominięte zostaną kwestie dotyczące wpływu na tę siłę czynników niezależnych od samych organizacji, takich jak choćby podstawowe zasady działania systemu międzynarodowego (anarchia, równowaga sił) czy oddziaływanie innych instytucji lub organizacji międzynarodowych⁴⁹, choć oczywiście również one wpływają na siłę organizacji, podobnie jak otoczenie oddziałuje na siłę państw.

Mając na względzie poczynione uwagi, do wyznaczników siły organizacji międzynarodowych należy zaliczyć określone zasoby i cechy indywidualne. W wariantcie minimalnym w ich katalogu umieścić należy wiedzę, pracę, zasoby finansowe, wolę i władzę. Ponadto, w zależności od profilu działalności danej organizacji, niektórym z nich można przypisać również inne zasoby materialne, jak np. zasoby rzeczowe (wykorzystywane m.in. do świadczenia pomocy humanitarnej) czy militarne (stosowane w sytuacji prowadzenia operacji pokojowych). Zasoby wiedzy, pracy oraz wszelkie inne zasoby materialne – zgodnie z podziałem typów przyczynowości zaproponowanym przez Alexandra Wendta⁵⁰ – związane są z przyczynowością sprawczą, tworzą zatem swoisty potencjał organizacji. Zasoby woli mają natomiast związek z przyczynowością umożliwiającą, władza zaś – z obydwoma typami przyczynowości, co wynika z różnorodności form siły organizacji.

Wiedza jest składnikiem potencjału, który organizacje wykorzystują zarówno do tworzenia obrazu świata przez oddziaływanie na sposoby postrzegania problemów czy norm i odstępstw od nich oraz sposoby rozumienia oraz znaczenia przypisywane poszczególnym pojęciom (siła tworząca), jak i do wpływania na działania innych aktorów. Dzieje się to przez wskazywanie im słusznych, pożądaných czy zgodnych z normami organizacji sposobów postępowania – a zatem przez swoiste uczenie ich (siła instytucjonalna, siła przymuszająca). Wiedza może być przekazywana organizacjom przez inne podmioty, znaczna jej część jest jednak budowana przez same organizacje, a jej faktycznymi posiadaczami są urzędnicy pracujący w rozmaitych sekretariatach, biurach, organach eksperckich czy sądowych (o ile takie istnieją). W połączeniu z pracą tych urzędników wiedza tworzy potencjał ludzki organizacji. Praca stanowi natomiast zasób związany z każdym przejawem siły organizacji, który wymaga podjęcia jakiegoś działania. Jest wobec tego niezbędna do zbierania, interpretowania i rozpowszechniania informacji, organizacji procesu decyzyjnego (przygotowanie agendy, propozycji regulacji itd.) czy świadczenia określonych usług na rzecz innych podmiotów (takich jak dostarczanie pomocy humanitarnej czy rozwojowej).

⁴⁹ W odniesieniu do problemu wpływu tego rodzaju czynników na organizacje międzynarodowe zob. np. M. Drgas, *Global governance a państwo globalne. Strukturalne efekty braku centralnego sterowania we współczesnym systemie międzynarodowym*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, nr 39, s. 97-112; J. Urpelainen, T. Van de Graaf, *Your Place or Mine? Institutional Capture and the Creation of Overlapping International Institutions*, „British Journal of Political Science” 2015, vol. 45, nr 4, s. 799-827, [online] <https://doi.org/10.1017/S0007123413000537>; T. Böhmelt, G. Spilker, *The Interaction of International Institutions from a Social Network Perspective*, „International Environmental Agreements. Politics, Law and Economics” 2016, vol. 16, nr 1, s. 67-89, [online] <https://doi.org/10.1007/s10784-014-9248-3>.

⁵⁰ Zob. A. Wendt, *Theory of International...*, s. 343-344.

Kolejny niezbędny składnik potencjału organizacji tworzą środki finansowe pozostające w ich dyspozycji i tworzące ich budżet, które organizacje mogą pozyskiwać bądź w drodze pobierania składek członkowskich (i innych danin) od państw lub innych podmiotów, bądź też jako zysk z własnej działalności (np. Bank Światowy). W wariantcie minimalistycznym są one niezbędne do opłacenia wszelkich kosztów administracyjnych związanych z wynagrodzeniami pracowników czy funkcjonowaniem biur, pozwalają zatem organizacjom na dysponowanie zasobami wiedzy i pracy. W niektórych przypadkach są jednak poświęcane również na realizację rozmaitych projektów, programów, operacji czy świadczenie pomocy zewnętrznym podmiotom.

Inne zasoby materialne nie są niezbędne do funkcjonowania organizacji i – tym samym – wywierania przez nie wpływu. Z tego względu nie każda organizacja nimi dysponuje. Decydują o tym funkcje spełniane przez daną organizację i jej kompetencje określające formy działalności oraz zakres władzy. Możliwość wykorzystywania zasobów militarnych będzie w związku z tym wynikała z uprawnień, a nawet zobowiązań organizacji, takich jak ONZ czy UE, do prowadzenia misji pokojowych.

Potencjał organizacji, na jaki składają się omówione dotychczas zasoby, a także władza (o której w dalszej części wywodu), stwarza warunki, dzięki którym organizacje mogą wywierać wpływ na zachodzące stosunki interakcji i stanowienia. Im większy jest ten potencjał, tym większa możliwość oddziaływania organizacji. Potencjał organizacji nie przesądza jednak ani o wielkości ich siły, ani też o tym, czy w ogóle będzie ona urzeczywistniona. Do pewnego stopnia decydują o tym czynniki zewnętrzne, które – jak już wskazano – nie będą omawiane. Potencjał organizacji może jednak zostać urzeczywistniony tylko wówczas, gdy występują ku temu sprzyjające okoliczności wewnątrz samych organizacji, związane z istnieniem woli jego wykorzystania lub władzy pozwalającej mu oddziaływać.

Wola jest niezbędna do urzeczywistnienia potencjału organizacji wtedy, kiedy ich oddziaływanie nie zachodzi w sposób automatyczny czy nieintencjonalny, tzn. kiedy jego źródłem nie są zasady, normy czy reguły tworzące daną organizację i określające przez to standardy postępowania. Samo istnienie tych zasad, norm i reguł jest bowiem formą wpływu zarówno na członków organizacji, jak i na podmioty zewnętrzne (siła tworząca, siła instytucjonalna)⁵¹, zmuszającą ich do zajęcia wobec nich określonego stanowiska i – jeśli je zaakceptują – dostosowania się do nich. Jakakolwiek forma działania ze strony organizacji, czy to wewnątrz, czy na zewnątrz, nie jest wobec tego konieczna, aby wpływ organizacji mógł być dostrzegalny. W pozostałych przypadkach natomiast, kiedy organizacja musi podjąć określone działania polegające np. na stworzeniu i rozpowszechnieniu informacji, nadaniu podmiotowi statusu państwa (co wymaga określonej procedury decyzyjnej) czy udzieleniu pomocy finansowej, niezbędne do tego są nie tylko wystarczające środki finansowe, zasoby wiedzy czy pracy, ale również wola ich wykorzystania.

⁵¹ Organizacje jako instytucje mogą np. oddziaływać w ten sposób na inne instytucje. Zob. w szczególności: T. Gehring, S. Oberthür, *The Causal Mechanisms of Interaction between International Institutions*, „European Journal of International Relations” 2009, vol. 15, nr 1, s. 125-156, [online] <https://doi.org/10.1177/1354066108100055>.

Ostatnim z niezbędnych zasobów siły każdej organizacji jest władza. Jak wskazują Michael Barnett i Martha Finnemore, władza ta przyjmuje trzy formy – jest to władza wynikająca z delegacji (ang. *delegated authority*), z wartości (ang. *moral authority*) oraz z wiedzy i kompetencji (ang. *expert authority*). Pierwsza z nich związana jest z tym, że organizacje międzynarodowe tworzone są do realizacji określonych zadań czy spełniania określonych funkcji. Przez delegowanie obowiązków przyznawane są im wobec tego kompetencje, odzwierciedlone w konstrukcji organizacyjno-prawnej danej organizacji, niezbędne do tego, aby powierzone im zadania i funkcje były realizowane. Druga forma władzy bierze się z tego, że organizacje powstają m.in. w celu urzeczywistnienia i ochrony podzielanych przez jej członków wartości, a także z tego, iż są postrzegane jako reprezentanci interesów wszystkich członków, nie zaś tylko niektórych. Trzecia forma władzy wynika z kolei ze specjalistycznej wiedzy i doświadczenia pracowników organizacji w zakresie kwestii, którymi się ona zajmuje⁵². Wszystkich trzech wymienionych form władzy nie można jednak sprowadzać wyłącznie do czynników natury obiektywnej, które stanowią podstawę władzy, takich jak wiedza czy formalne kompetencje, choć oczywiście czynniki te mają wpływ na jej istnienie i wielkość. Władzę musi bowiem charakteryzować również pewien stopień legitymizacji, tzn. uznanie przez adresatów lub dysponentów siły organizacji, że jest ona uprawniona do realizacji określonych działań i spełniania określonych funkcji oraz że stoi na straży wartości lub jej urzędnicy są specjalistami w danej dziedzinie. W przeciwieństwie do zasobów, takich jak wiedza, praca czy wola, a zatem istniejących wyłącznie w sensie obiektywnym i niezależnym od sposobu myślenia o nich, władza istnieje o tyle, o ile jest subiektywnie lub intersubiektywnie uznawana przez adresatów oddziaływań, a w pewnych przypadkach również przez samą organizację. Normy organizacji istniejące wyłącznie „na papierze” nie będą zatem wywierały wpływu, podobnie jak informacje uznawane za nieprawdziwe, zaś zastosowanie jakichkolwiek sankcji stanie się niemożliwe, jeśli sama organizacja nie uzna, że jest uprawniona do ich wprowadzenia.

Władza może być zarówno składnikiem potencjału organizacji (wiązać się z przyczynowością sprawczą), podobnie jak wiedza czy praca, jak i stanowić czynnik aktywujący ten potencjał (wiązać się z przyczynowością umożliwiającą) – podobnie jak wola. Pierwszy z tych przypadków występuje, gdy uznane zostały uprawnienia organizacji do podjęcia jakiegoś działania, jej rola jako strażnika wartości lub wiedza i kompetencje jej pracowników, ale to, czy wywrze ona wpływ, zależy od tego, czy zdecyduje się skorzystać z tej władzy, a zatem czy posiada do tego niezbędną wolę. Posiadanie przez organizację chociażby możliwości zastosowania sankcji, rozpoczęcia procedury przyjęcia nowego aktu czy udzielenia wsparcia finansowego nie oznacza bowiem, że możliwość ta zostanie wykorzystana. Drugi przypadek wiąże się natomiast z sytuacjami, gdy wola nie jest niezbędna do urzeczywistnienia potencjału organizacji, a jej oddziaływanie ma charakter nieintencjonalny, tzn. kiedy istnieje określona wiedza lub normy, a o wystąpieniu ich wpływu decyduje tylko to, czy zostaną one uznane i tym samym dojdzie do podporządkowania się im.

⁵² M. Barnett, M. Finnemore, *The power of Liberal...*, s. 169-175; ciz, *Rules for the World...*, s. 20-29.

5. UWAGI KOŃCOWE

Proces instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych nasilony wraz z zakończeniem drugiej wojny światowej doprowadził do stanu, w którym obecnie niemal cała kula ziemską została opleciona gęstą siecią organizacji międzynarodowych. Pomimo iż ich znaczenie jako czynników ograniczających międzynarodową anarchię i prowadzących do jakościowej zmiany w stosunkach międzynarodowych jest niekiedy kontestowane, liczni badacze wskazują na pozytywne skutki istnienia organizacji międzynarodowych, wspomagających państwa i inne podmioty w rozwiązywaniu rozmaitych problemów ekonomicznych związanych z bezpieczeństwem czy ochroną środowiska naturalnego.

Zdolność organizacji do radzenia sobie z tymi problemami wynika z możliwości wywierania przez nie wpływu, a zatem z dysponowania przez nie siłą. Siła ta przyjmuje wiele form, organizacje posiadają bowiem zarówno cechy aktorów, upodabniające je w pewnym stopniu do państw, jak i cechy rozmaitych struktur. Są one zdolne do stosowania siły w rozumieniu klasycznym i w ten sposób skłaniania konkretnych aktorów do konkretnych działań w określonych sytuacjach, jak również do tworzenia ogólnych wzorców zachowań czy kształtowania tożsamości aktorów i nadawania znaczenia obiektom, do których adresują oni swoje działania.

Choć organizacje międzynarodowe postrzegane są zazwyczaj w kategoriach pozytywnych, gdyż pomagają rozwiązywać istniejące problemy, a także wspierają współpracę, traktowaną jako wartość sama w sobie, poszczególne z nich są krytykowane za nieskuteczność. Powstanie ONZ nie doprowadziło do wyeliminowania wojen, UE w ostatnich latach stała się z kolei celem ataków w związku z problemem napływu fali uchodźców (lub imigrantów, jak głoszą krytycy) do Europy. Aby organizacje mogły skutecznie realizować postawione przed nimi cele, muszą dysponować odpowiednimi zasobami. Wydaje się, że zazwyczaj nie brakuje im zasobów woli, jako że – podobnie jak inne podmioty – są one zainteresowane własnym przetrwaniem, a ich pracownicy – zachowaniem pracy. Dlatego organizacje międzynarodowe muszą udowodniać, że są w pewnej mierze skuteczne i, przez to, przydatne. Brak woli działania nie jest w związku z tym źródłem braku skuteczności. Niedostatki zasobów wiedzy, pracy, środków finansowych czy innych zasobów materialnych wykorzystywanych przez organizacje dotyczą natomiast każdej z nich, podobnie jak każdego podmiotu, który je wykorzystuje, w tym także państw. Zasoby te są bowiem zawsze ograniczone i zwykle również niewystarczające w stosunku do potrzeb. W celu poprawienia skuteczności organizacji przez zwiększenie ich siły, w sytuacji gdy zwiększenie dostępności zasobów wiedzy czy środków finansowych jest niemożliwe, konieczne jest zatem przyznanie im większej władzy. W wielu przypadkach to właśnie brak odpowiedniej władzy stanowi główne źródło nieskuteczności organizacji i daje podstawę do ich krytyki. Państwa, choć nie powstrzymują się od krytykowania organizacji, niechętnie przekazują im na tyle znaczną część swojej władzy, aby organizacje mogły działać skutecznie.

BIBLIOGRAFIA:

- Ashley R.K., *The Geopolitics of Geopolitical Space. Toward a Critical Social Theory of International Politics*, „Alternatives. Global, Local, Political” 1987, vol. 12, nr 4, s. 403-434, [online] <https://doi.org/10.1177/030437548701200401>.
- Baldwin D.A., *Power Analysis and World Politics. New Trends versus Old Tendencies*, „World Politics” 1979, vol. 31, nr 2, s. 163-175, [online] <https://doi.org/10.2307/2009941>.
- Barnett M., Duvall R., *Power in Global Governance*, [w:] *Power in Global Governance*, red. ciż, Cambridge 2005, s. 1-32, [online] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491207.001>
- Barnett M., Duvall R., *Power in International Politics*, „International Organization” 2005, vol. 59, nr 1, s. 39-75, [online] <https://doi.org/10.1017/S0020818305050010>
- Barnett M., Finnemore M., *Rules for the World. International Organizations in Global Politics*, Ithaca–London 2004.
- Barnett M., Finnemore M., *The Power of Liberal International Organizations*, [w:] *Power in Global Governance*, red. M. Barnett, R. Duvall, Cambridge 2005, s. 175-181, [online] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491207.007>.
- Böhmelt T., Spilker G., *The Interaction of International Institutions from a Social Network Perspective*, „International Environmental Agreements. Politics, Law and Economics” 2016, vol. 16, nr 1, s. 67-89, [online] <https://doi.org/10.1007/s10784-014-9248-3>.
- Brosig M., *Overlap and Interplay between International Organizations. Theories and Approaches*, „South African Journal of International Affairs” 2011, vol. 18, nr 2, s. 147-167, [online] <https://doi.org/10.1080/10220461.2011.588828>.
- Bull H., *Civilian Power Europe. A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 1982, vol. 21, nr 2, s. 149-164, [online] <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1982.tb00866.x>.
- Caporaso J.A., *Dependence, Dependency, and Power in the Global System. A Structural and Behavioral Analysis*; „International Organization” 1978, vol. 32, nr 1, s. 13-43, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300003842>.
- Caporaso J.A., *Introduction to the Special Issue of „International Organization” on Dependence and Dependency in the Global System*, „International Organization” 1978, vol. 32, nr 1, s. 1-12, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300003830>.
- Cline R.S., *The Power of Nations in the 1990s. A Strategic Assessment*, Lanham 1994.
- Dahl R.A., *The Concept of Power*, „Behavioral Science” 1957, vol. 2, nr 3, s. 202, [online] <https://doi.org/10.1002/bs.3830020303>.
- Drgas M., *Global governance a państwo globalne. Strukturalne efekty braku centralnego sterowania we współczesnym systemie międzynarodowym*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, nr 39, s. 97-112.
- Gehring T., Oberthür S., *The Causal Mechanisms of Interaction between International Institutions*, „European Journal of International Relations” 2009, vol. 15, nr 1, s. 125-156, [online] <https://doi.org/10.1177/1354066108100055>.
- Gill S., Law D., *Global Hegemony and the Structural Power of Capital*, „International Studies Quarterly” 1989, vol. 33, nr 4, s. 475-499, [online] <https://doi.org/10.2307/2600523>.

- Gill S., Law D., *The Global Political Economy. Perspectives, Problems, and Policies*, New York 1988.
- Guzzini S., *Structural Power. The Limits of Neorealist Power Analysis*, „International Organization” 1993, vol. 47, nr 3, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300028022>.
- Hart J., *Three Approaches to the Measurement of Power in International Relations*, „International Organization” 1976, vol. 30, nr 2, s. 289-303, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300018282>.
- Hasenclever A., Mayer P., Rittberg V., *Theories of International Regimes*, Cambridge 1997, [online] <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521720>.
- Jupille J., *The European Union and International Outcomes*, „International Organization” 1999, vol. 53, nr 2, [online] <https://doi.org/10.1162/002081899550922>.
- Keohane R.O., *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton 1984.
- Keohane R.O., *International Institutions. Two Approaches*, [w:] *International Theory. Critical Investigations*, red. J.D. Derian, Palgrave 2001, s. 279-307, [online] https://doi.org/10.1007/978-1-349-23773-9_11.
- Keohane R.O., *Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics*, [w:] *International Institutions and State Power. Essays in International Relations Theory*, red. R.O. Keohane, London 1989, s. 1-20.
- Keohane R.O., Nye Jr. J.S., *Power and Interdependence*, New York 2001.
- Knorr K.E., *The Power of Nations. The Political Economy of International Relations*, New York 1975.
- Krasner S.D., *Regimes and the Limits of Realism. Regimes as Autonomous Variables*, „International Organization” 1982, vol. 36, nr 2, s. 497-510, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300019032>.
- Legro J.W., *Which Norms Matter? Revisiting the „Failure” of Internationalism*, „International Organization” 1997, vol. 51, nr 1, [online] <https://doi.org/10.1162/002081897550294>.
- Levy M.A., Young O.R., Zürn M., *The Study of International Regimes*, „European Journal of International Relations” 1995, vol. 1, nr 3, [online] <https://doi.org/10.1177/1354066195001003001>.
- Manners I., *Normative Power Europe. A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 2002, vol. 40, nr 2, s. 235-258, [online] <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>.
- Michalski A., *The EU as a Soft Power. The Force of Persuasion*, [w:] *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, red. J. Melissen, London 2005, s. 126-141, [online] https://doi.org/10.1057/9780230554931_7.
- Morgenthau H.J., *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*, New York 1948.
- Morgenthau H.J., *Scientific Man vs. Power Politics*, London 1947.
- Nagel J.H., *The Descriptive Analysis of Power*, New Haven 1975.
- Nye Jr. J.S., *Nuclear Learning and U.S.–Soviet Security Regimes*, „International Organization” 1987, vol. 41, nr 3, [online] <https://doi.org/10.1017/s0020818300027521>.
- Oppenheim F.E., *Power and Causation*, [w:] *Power and Political Theory. Some European Perspectives*, red. B. Barry, London 1976, s. 103-116.
- Simon H.E., *Notes on the Observation and Measurement of Political Power*, „Journal of Politics” 1953, vol. 15, nr 4, s. 500-516, [online] <https://doi.org/10.2307/2126538>.

- Singer J.D., Small M., *The Composition and Status Ordering of the International System: 1815-1940*, „World Politics” 1966, vol. 18, nr 2, s. 236-282, [online] <https://doi.org/10.2307/2009697>.
- Strange S., *States and Markets. An Introduction to International Political Economy*, London 1988.
- Strange S., *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge 1996.
- Strange S., *What about International Relations?*, [w:] *Paths to International Political Economy*, red. S. Strange, London 1984, s. 183-197.
- Urpelainen J., Van de Graaf T., *Your Place or Mine? Institutional Capture and the Creation of Overlapping International Institutions*, „British Journal of Political Science” 2015, vol. 45, nr 4, s. 799-827, [online] <https://doi.org/10.1017/S0007123413000537>.
- Waltz K.N., *Theory of International Politics*, Reading 1979.
- Wendt A., *Social Theory of International Politics*, Cambridge 1999, [online] <https://doi.org/10.1017/cbo9780511612183>.

Dr Michał DRGAS, doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Instytucie Historii i Politologii Wydziału Filologiczno-Historycznego Akademii Pomorskiej w Słupsku. Zajmuje się problematyką teorii i metodologii badań stosunków międzynarodowych, instytucjami międzynarodowymi oraz przyczynami konfliktów zbrojnych.